

Warszawa, 9 sierpnia 2022 r.

prof. ucz. dr hab. Anna Sylwia Czyż
Instytut Historii Sztuki UKSW

Recenzja dorobku
naukowo-badawczego, dydaktyczno-organizacyjnego
oraz w zakresie popularyzacji nauki i współpracy z podmiotami zewnętrznymi
dr. Dominika Ziarkowskiego
w związku z postępowaniem o nadanie stopnia doktora habilitowanego
w dyscyplinie nauki o sztuce

1. Recenzja osiągnięcia naukowego, zgodnie z art. 219 ust. 1. pkt 2a ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, stanowiącego znaczny wkład w rozwój dyscypliny nauki o sztuce, będącego podstawą ubiegania się o nadanie stopnia doktora habilitowanego – monografia naukowa *Przewodniki turystyczne i ich znaczenie dla popularyzacji ustaleń polskiej historiografii artystycznej do końca XIX wieku*, Kraków 2021

Mimo, że badania nad literaturą podróżniczą mają ugruntowane miejsce to prezentowana książka wypełnia lukę związaną z zauważeniem wartości przewodników w kontekście treści historyczno-artystycznych, ich korelacji z ówczesnymi badaniami i rozwojem w Polsce dyscypliny akademickiej – historia sztuki, w tym terminologii z zakresu historii sztuki w języku polskim. Na marginesie pozostawiano też kwestię doboru ilustracji i map, techniki ich wykonania i układu, czy też wagę przewodników w edukacji. Tak więc podjęty przez dr. Dominika Ziarkowskiego temat jest ważny i ciekawy, a za szczególnie cenne uważam włączenie przewodników w nurt rozwoju naukowej historii sztuki w Polsce (lata 70. XIX w.).

Na wstępie należy przypomnieć, że przedstawione do oceny osiągnięcie naukowe – monografia powstała w oparciu o realizację grantu badawczego finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki (OPUS 13), przyznanego w 2017 r.

Ogólna koncepcja książki jest bardzo dobra. Została przygotowana rzetelnie, na podstawie szeroko przeprowadzonej kwerendy, dzięki czemu Autorowi udało się przypomnieć i spozycjonować także mało znane dziewiętnastowieczne przewodniki. Należy podkreślić

logiczną i klarowną narrację, a przede wszystkim dobór metodologii: ilościowej i jakościowej, ikonograficznej i komparatystycznej, ale też formalnej. Niemniej za niezbyt fortunne uważam zdanie z *Autoreferatu* dr. Ziarkowskiego o „autorskim” ułożeniu analizowanego materiału ilustracyjnego (s. 9; tj. widoki miast i jego fragmentów, dalej widoki budowli – sakralnych i świeckich, a na końcu wnętrz). Taki sposób prezentowania i omawiania ilustracji wyrasta z tradycyjnego sposobu opisu dzieła sztuki („od ogółu do szczegółu”), a przy tym jest stosowany w katalogach widoków miast (np. Tomasz Jakubowski, *Wilno w grafice. Katalog rycin z Zakładu Zbiorów Ikonograficznych Biblioteki Narodowej*, Warszawa 2012), czy też w opracowaniach dotyczących grafiki architektonicznej (Ewa Skotniczna, *Widoki architektury w grafice XIX w. Z problematyki kształtowania kanonu zabytków narodowych*, Kraków 2018). Fakt typowości przyjętego rozwiązania Habilitant zauważył jednak w książce (s. 265-266).

Można by się zastanowić nad kwestią włączenia do recenzowanej monografii przewodników, które powstały w okresie staropolskim. Autor wskazał 9 takich przykładów, które w stosunku do literatury dziewiętnastowiecznej (174 publikacji) stanowią znikomą liczbę, a przy tym różni je praktycznie wszystko, łącznie z kontekstem niespotykanego wcześniej rozwoju turystyki i brakiem związku z historią sztuki, o której najwcześniej jako o dyscyplinie można mówić ok. połowy XVIII w. Myślę, że byłoby lepiej owe wczesne przykłady potraktować jako punkt wyjścia, charakteryzując w rozdziale 1 i następnie przywoływać je przy analizach publikacji dziewiętnastowiecznych. Jest to, jak mi się wydaje, o tyle zasadne, że ta część polskiej literatury podróżniczej ma od dawna swoją ugruntowaną pozycję w historiografii i literaturoznawstwie. Co więcej, była też analizowana w kontekście historii sztuki (z nowszych publikacji m.in.: Małgorzata Wrześniak, Małgorzata Wyrzykowska). Poza tym w omawianym opracowaniu dr. Dominika Ziarkowskiego przewodniki staropolskie, co oczywiste, pojawiają się na marginesie rozważań.

W rozdziale 1 dr. Dominik Ziarkowski dokonał uporządkowania terminologicznego i doprecyzował czym jest przewodnik i jakie są jego odmiany. Ukazał w syntetyczny sposób historię literatury przewodnikowej sięgając starożytnej Grecji i opowiedział jakie jest miejsce przewodników w historiografii artystycznej. W kolejnym rozdziale omówił przewodniki, które powstały w języku polskim do końca XIX w., a także wskazał co legło u podstaw wykrystalizowania się dziewiętnastowiecznych polskiej literatury przewodnikowej. Co ważne, w tym zakresie Autor nie tylko wskazał przykłady publikacji europejskich, ale odwołał się do opracowań z zakresu geografii historycznej. Za ciekawy uważam rozdział 3, w którym w syntetyczny i wieloaspektowy sposób dr. Dominik Ziarkowski przedstawił zabytki i dzieła sztuki w polskich przewodnikach, dużo miejsca poświęcając takim aspektom jak: akcentowane

wartości, problem oceny epok stylistycznych, czy zespolenie się wartości narodowych i religijnych. Niezwykle ważny jest rozdział 4 dotyczący ilustracji i map publikowanych w przewodnikach, w którym autor nie tylko skupił się na technikach i aspekcie ilościowym, ale także odpowiedział na pytanie w jaki sposób obrazowano zabytki i jak dobierano ich wizerunki. Rozdział ten, podobnie jak rozdział 3 i 6, ma charakter pionierski. Rzeczowo opowiedziano w nim o komplementarności słowa i obrazu, ale też o technikach i wytwórcach, związku ilustracji z innymi przedstawieniami, ale też etnografią czy krajoznawstwem. Ciekawa narracja dotyczy także wzajemnych powiązań przewodników i rozwoju badań z zakresu historii sztuki na ziemiach polskich (rozdział 5). Za niezwykle ważne uważam rozszerzenie narracji o najstarszych polskojęzycznych tekstach, które zawierają informacje o dziełach sztuki i architektury.

W tym miejscu należy też podkreślić, że Autor analizuje pierwsze przykłady użycia terminologii z zakresu historii sztuki, głównie architektury (*Opisanie historyczno-statystyczne miasta Warszawy z 1827 r.*). Szkoda, że tego i późniejszych przykładów nie połączył z wprowadzeniem architektury do nauczania akademickiego, ale też nie zauważył pierwszych słowników terminów architektonicznych i opracowań na temat historii architektury. Szczególnie ciekawie byłoby zestawienie piśmiennictwa Karola Podczaszyńskiego (m.in. *Uwagi nad trybem właściwym wykładania architektury w Szkole Głównej Litewskiej*, Wilno 1822; *Początki architektury dla użytku młodzieży akademickiej*, cz. 1-3, Wilno 1828, 1829, 1856; *Nomenklatura architektoniczna, czyli słowomienik cieśliczych polskich wyrazów*, Warszawa 1843, drugie wyd. 1854) z przewodnikiem Adama Honorego Kirkora, bowiem to w stolicy litewskiej wcześniej niż w innych ośrodkach dawnej Rzeczypospolitej zorganizowano akademickie kształcenie artystyczne (1797). Dr. Dominik Ziarkowski zauważa co prawda, że Kirkor w swych przewodnikach po Wilnie „posługiwał się wieloma specjalistycznymi terminami”, a przy tym jego teksty obfitowały „w nazwiska artystów, zarówno tych dawniejszych, jak i bardziej współczesnych autorowi” (s. 186), ale nie wiąże tego z tradycją nauczania architektury na Akademii Wileńskiej (*nota bene* w 1832 r. jej nie zamknięto, a przekształcono w Akademię Medyko-Chirurgiczną, likwidując dopiero w 1842 r., zob. s. 391). W tym miejscu należy nie tylko, jak czyni to dr. Dominik Ziarkowski przypomnieć wydawane przez Józefa Ignacego Kraszewskiego „Athenaeum”, ale także „Wizerunki i roztrząsania naukowe” (1835-1843), gdzie Michał Homolnicki – lekarz i członek Wileńskiej Komisji Archeologicznej, publikował na temat katedry wileńskiej – jej dziejów i zabytków.

Także w kontekście Adama Honorego Kirkora wydawnictwa malownicze należałoby uzupełnić o „Album wileńskie” Jana Kazimierza Wilczyńskiego, który wbrew tytułowi nie

zawiera wyłącznie widoków z Wilna. Szkoda także, że pierwszych opracowań z historii sztuki w Polsce dr. Dominik Ziarkowski nie uzupełnił o twórczość Józefa Ignacego Kraszewskiego. Co prawda wspomina o *Sztuce u Słowian, szczególnie w Polsce i w Litwie przedchrześcijańskiej* (1860), pomijając inną książkę polihistoria *Ikonotheka: zbiór notat o sztuce i artystach w Polsce* (1858). Jest to o tyle ważny wątek, że dr Dominik Ziarkowski przytacza prace Franciszka Maksymiliana Sobieszczańskiego i Antoniego Oleszczyńskiego poświęcone dziejom sztuki w Polsce. A Kraszewski znany jest m.in. z recenzji dzieła Sobieszczańskiego z lat 1847 i 1849, w której zarzucił autorowi „brak znastwa sztuki, uznając go wyłącznie za niezbyt uzdolnionego historyka” (s. 381).

Reasumując, recenzowaną monografię wskazaną przez Kandydata jako osiągnięcie naukowe będące podstawą ubiegania się o nadanie stopnia doktora habilitowanego, oceniam pozytywnie. Wyrażone powyżej uwagi krytyczne są marginalne, a kwestia włączenia do opracowania przewodników staropolskich autorską decyzją dr. Dominika Ziarkowskiego. O oryginalności naukowej monografii, a w rezultacie – znacznym wkładzie Kandydata w rozwój dyscypliny nauki o sztuce przesądzą klarowność narracji, zaproponowana metodologia oraz wieloaspektowe opisanie przewodników, w tym ich korelacja z rozwijającą się w XIX w. historią sztuki, ale też ocena ich wpływu na edukację historyczno-artystyczną. Recenzowana monografia nie tylko porządkuje i systematyzuje dotychczasową wiedzę na temat polskich przewodników, ale również ją poszerza i wzbogaca o dotychczas niezauważalne elementy.

2. Ocena pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych

Zgodnie z informacjami zawartymi w *Wykazie osiągnięć naukowych*, na dorobek publikacyjny Kandydata po 2010 r., a więc po uzyskaniu stopnia doktora, składa się łącznie z 57 publikacji. Obejmują one:

- autorstwo 4 monografii naukowych (łącznie z 2 książkami, dla których podstawą był doktorat, jak i praca magisterska napisana na kierunku historia sztuki UJ w 2008 r.)
- współredakcja 1 monografii naukowej
- autorstwo lub współautorstwo 35 rozdziałów w monografiach naukowych (w tym 5 rozdziałów współautorskich)
- autorstwo lub współautorstwo 21 artykułów w czasopismach naukowych (w tym 6 artykułów współautorskich).

Spośród 57 wymienionych powyżej publikacji różnych kategorii 7 pozycji stanowią publikacje w języku angielskim (w tym 1 współautorska), a kolejnych 7 polskojęzycznych

artykułów zostało opublikowanych w czasopismach z listy ministerialnej („Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie”, „Turystyka Kulturowa”, „Modus. Prace z Historii Sztuki”).

Dr. Dominik Ziarkowski brał także udział w 23 konferencjach/seminariach krajowych (w tym 5 wystąpień współautorskich) i 5 międzynarodowych (Warszawa, Lwów, Wilno, Kopenhaga).

Przytoczone dane świadczą o dużej aktywności Habilitanta, ale nie przekłada się ona na publikacje w najważniejszych czasopismach z zakresu nauk o sztuce (historia sztuki). Wynika to z faktu, że istotną częścią działalności naukowo-badawczej dr. Dominika Ziarkowskiego jest sztuka Małopolski, głównie sakralna, powstająca poza jej centrami artystycznymi, a także specyfika badań powiązanych z macierzystą uczelnią Habilitanta. Mimo braku publikacji w kluczowych dla dyscypliny czasopismach jakość artykułów dr. Dominika Ziarkowskiego należy ocenić wysoko. Ponadto jest autorem monografii kościoła w Rudawie i opracowań dotyczących zabytków na terenie Ojcowskiego Parku Narodowego. Szczególnie ciekawa jest monografia niewielkiej świątyni w Rudawie, która powstała w oparciu o rzetelnie zebrane i przeanalizowane źródła archiwalne. Przy tym Autor nie pominął wystroju i wyposażenia kościoła ukazując go na tle przemian stylistycznych, z odwołaniem się do konkretnych kręgów inspiracji. Za ważne należy uznać włączenie do narracji otoczenia świątyni, a więc plebanii, budynków gospodarczych, a także cmentarza założonego w 1813 r. Takie szerokie podejście nie powinno dziwić, bowiem dr. Dominik Ziarkowski zajmuje się także ochroną krajobrazu kulturowego. Na ten temat, w odniesieniu do Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej, opublikował dwie książki.

Należy podkreślić, że większość publikacji Habilitanta ukazuje zabytki w szerokim kontekście społecznym, przede wszystkim turystyki i percepcji sztuki. Powstają więc w efekcie badań interdyscyplinarnych. Przy tym dorobek Habilitanta jest spójny merytorycznie, a poszczególne wskazane wyżej obszary są ze sobą powiązane i wzajemnie się przenikają, tj. turystyka i krajoznawstwo, sztuka Małopolski i jej krajobraz kulturowy, konserwacja i ochrona zabytków i krajobrazu.

Jakość osiągnięć naukowych Kandydata potwierdzają informacje naukometryczne. Zgodnie z załączoną dokumentacją łączna liczba cytowań prac Habilitanta w bazie Google Scholar (wg stanu na 26 VII 2021 r.) wyniosła 163 (w tym 45 autocytowań), a związany z tą bazą indeks Hirscha $h = 5$.

Reasumując moja ocena pozostałego dorobku naukowo-badawczego dr. Dominika Ziarkowskiego jest pozytywna. Dotyczy to zarówno poziomu naukowego publikacji Kandydata jak i jego aktywności konferencyjnej.

3. Ocena aktywności naukowej realizowanej w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury, w szczególności zagranicznej

Dr. Dominik Ziarkowski jako regionalista został powołany do Rady Naukowej Ojcowskiego Parku Narodowego (2015-2019). Stale współpracuje z tą instytucją jako ekspert. Związany jest także z Polskim Instytutem Studiów nad Sztuką Świata. W latach 2014-2018 był członkiem zarządu Oddziału Krakowskiego. Dr. Dominik Ziarkowski współpracuje także z Muzeum im. prof. Władysława Szafera w Prądniku, będąc m.in. członkiem redakcji (od 2019 r.) pisma wydawanego przez muzeum.

Reasumując aktywność naukową Habilitanta realizowaną poza macierzystą jednostką oceniam jako bardzo skromną.

4. Ocena osiągnięć dydaktyczno-organizacyjnych oraz w zakresie popularyzacji nauki i współpracy z podmiotami zewnętrznymi

Dr. Dominik Ziarkowski jest doświadczonym dydaktykiem. Prowadzi zajęcia nie tylko na swojej macierzystej uczelni (Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie), ale także jest wykładowcą w Instytucie Historii Sztuki UJ (od 2011 r. w ramach umowy o dzieło) i w Małopolskiej Szkole Administracji Publicznej UEK (od 2021 r. w ramach umowy o dzieło). Należy podkreślić, że wypromował 38 licencjuszy i 23 magistrów. Jest także promotorem pomocniczym w przewodzie doktorskim. Habilitant angażuje się również w prace administracyjne na swojej uczelni.

Za ważną aktywność dr. Dominika Ziarkowskiego uważam prowadzenie zajęć szkoleniowych dla przewodników turystycznych i pilotów wycieczek (PTTK i Hubertus Tour). Dla PTTK opracował trasy i opisy miejscowości na terenie Małopolski. Od 2020 r. bierze także udział w Gnieźnieńskim Forum Ekspertów Turystyki Kulturowej.

Reasumując działalność dydaktyczną, jak również zaangażowanie dr. Dominika Ziarkowskiego na rzecz popularyzacji nauki i współpracy z instytucjami otoczenia zewnętrznego oceniam pozytywnie.

5. Wniosek końcowy

Zgodnie z art. 219 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2021 r. poz. 478) po szczegółowej analizie dorobku Kandydata do stopnia naukowego doktora habilitowanego, dokonanej w różnych aspektach, tj. naukowo-badawczym, dydaktyczno-organizacyjnym, a także w zakresie popularyzacji nauki i współpracy z podmiotami zewnętrznymi, jednoznacznie pozytywnie oceniam przedmiotowy dorobek, jako spełniający kryteria merytoryczne i formalne w postępowaniu o nadanie stopnia naukowego doktora habilitowanego. Tym samym rekomenduję nadanie dr. Dominikowi Ziarkowskiemu stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk humanistycznych, w dyscyplinie nauki o sztuce.